Сергій ЮРІЙ

ОРІЄНТИРИ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Резюме. Розглянуті проблеми теорії міжнародних фінансів у контексті глобалізації економічних процесів. Конкретизовані функції фінансів. Проаналізовані тенденції розвитку бюджетних відносин.

Ключові слова: міжнародні фінанси, глобалізація, міжнародні фінансові організації, грошовий характер фінансових відносин, розподільчий характер фінансових відносин, формування і використання грошових фондів.

Економіка суверенної України стає дедалі відкритішою. За роки незалежності взаємодія суб'єктів господарювання, державних структур з іншими країнами бурхливо розвивається, що спонукає нагальну потребу в генезисі міжнародних фінансів. Зростаюче переплетення економік, інтернаціоналізація фінансових ринків і сучасний стан розвитку більшості країн світу сприяють процесові економічної глобалізації.

Цей процес розгортається у певних, властивих лише йому формах, які дедалі чіткіше зводяться до руху міжнародних фінансових атрибутів. Тому дослідження міжнародних фінансів як економічної категорії набуває все більшої актуальності й потребує практичної площини.

Найхарактернішою рисою міжнародних фінансів є те, що вони призначені ефективно обслуговувати міждержавний рух товарів та послуг і перерозподіл грошового капіталу між конкуруючими агентами світового ринку. Вони ж вчасно подають сигнали про стан світової фінансової кон'юнктури, які слугують певними орієнтирами для того, щоб суб'єкти міжнародних фінансів швидко приймали адекватні рішення.

Стратегія розвитку суспільства базується насамперед на економічних чинниках, що є найвизначальнішими у загальній сутності розвитку. В країнах з розвинутою економікою такі чинники мають менші обмеження і більші можливості для саморозвитку. Однак і в ринковій системі господарювання економічні відносини в певній мірі регулюються державою. Отже, суспільство свідомо здійснює обмеження в окремих напрямках прояву економічних стосунків, спрямовує їх розвиток.

Основним важелем, за допомогою якого здійснюються регулятивні азимути економічних чинників, є фінанси, а на світовому ринку – міжнародні фінанси. Саме фінанси – основна проблема трансформації економічних процесів. Розроблення ефективних методів фінансової політики,

---

Юрій Сергій Ілліч, докт. екон. наук, професор. Тернопільська академія народного господарства, Україна.

особливо в міжнародних відносинах, їх реалізація на практиці змушують кардинально змінювати сталі погляди на фінанси та визначити їх фундаментальними у контексті стратегічних завдань економічної розбудови України.

Характерність нинішнього рівня наукових знань про міжнародні фінанси полягає у відсутності єдиної загальноприйнятої теоретичної концепції такої категорії, що призводить до розмаїття згаданих проявів і наслідків дії фінансових важелів. Ось чому є нагальна необхідність здійснити спробу розкрити орієнтири теорії міжнародних фінансів.

Фінанси – історично сформована, складна та багатогранна економічна категорія. Термін «фінанси» походить від латинського «finantia», що в перекладі означає «платіж». Уперше його застосували на практиці в Італії у XIII ст. Зокрема, у Флоренції, Венеції, Генуї, де були добре розвинені торгівля, грошові розрахунки та банківська справа. Цим словом позначали платежі й внески на користь держави.

У науковий обіг термін «фінанси» вперше ввів французький професор Ж. Боден у 1577 р. в праці «Шість книг про республіку».

На ранніх стадіях розвитку держави не було розмежування між ресурсами держави і ресурсами її глави: монархи розпоряджалися коштами країни як своєю власністю.

Із виділенням державної казни і повним відокремленням її від власності монарха (XVI– XVII ст.) виникли поняття державних фінансів, державного бюджету, державного кредиту. Такі зміни призвели до нового бачення суті фінансів. Платники податків поступово визнали за державою право стягнення податків, у міру того, як держава, в свою чергу, почала надавати послуги населенню і проводити ефективну фінансову політику.

З розвитком державного устрою різко зросли видатки на міжнародне співробітництво, оборону, охорону навколишнього середовища, соціальну сферу, видатки на втручання держави в економіку, тощо.

Значні розміри видатків викликали необхідність збільшення податків – головного фінансового методу мобілізації ресурсів у державний і місцеві бюджети.

В умовах командно-адміністративної системи термін "фінанси" значною мірою був пов'язаний з системою доходів і видатків держави.

Головним концептуальним ядром визначення фінансів у такій системі був домінант відносин. Саме відносини в таких варіаціях: відносини економічні, грошові, суспільні, виробничі, специфічні підкреслювали стержень розуміння категорії фінансів.

Проте, як відзначив В. Л. Андрущенко у монографії «Фінансова думка Заходу в XX столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів)», концепція відносин стала бастіоном затратної економіки в державнихфінансів [1: 86]. Не піддаючись рахунку, не передбачаючи критерії виміру ефективності, поняття відносин перетворилося на теоретичне запрошення до марнотратства, бездумного, безмірного розтрачання коштів, хоча реально асигнування коштів на певну мету неминуче означає відмову від фінансування чогось іншого.

Однак така категоричність автора не обґрунтовує і не спростовує того, що фінанси справді виникають та існують як специфічні відносини між людьми, котрі мають і кількісні, і якісні характеристики. І ось саме тут, залежно від того, що беруть за основу при аналізі, й виступатимуть або абстракції, або реальні грошові кошти.

Щоб забезпечити понятійну визначеність, у сучасній західній літературі термін «фінанси» в розумінні спеціальної самостійної наукової дисципліни, що стосується грошових коштів та доходно-видаткової діяльності держави, вживають в уточнювальному варіанті – державні фінанси (public finance); в усіх інших випадках застосовують розширювальний термін «фінанси» (finance, business finances).

Так, у підручнику «Фінанси» Зві Боді та Лауреат Нобелівської премії Роберт Мертон підкреслюють, що «фінанси – це наукова дисципліна, яка вивчає питання розподілу недостатніх грошових коштів у часі та в умовах невизначеності» [3: 18].

У підручнику «Державні фінанси в умовах демократії» Шарль Бланкарт дає визначення фінансової науки, характеризуючи її як «економічний аналіз державної діяльності» [2: 18]. Американський професор Карл Шоуп зазначає, що «наука державних фінансів описує й аналізує функціонування державних фінансів з боку грошових асигнувань, соціальних виплат і методів фінансування цих потреб за допомогою податків, позик, іноземної допомоги та емісії грошей» [8].

Французький вчений-фінансист П. М. Годме вказує: «державні фінанси – це суспільне багатство у формі грошей і кредиту, яке перебуває у розпорядженні органів держави» [4].

Відмінності у визначенні фінансів полягають у виборі відправної точки для їх характеристики. Якщо ключовим елементом визначають відносини, то тоді обов'язково виникають абстракції. Якщо ж за основу беруть результати фінансової діяльності, то визначення носить прагматичніший характер.

Важливою особливістю західної фінансової науки є чітке розмежування фінансів приватного підприємницького сектору та державних фінансів, між якими мало спільного з погляду мети, функцій і результатів. Тобто, зарубіжні вчені, у більшості випадків, розглядають фінанси держави з чисто фіскальних позицій виконання нею своїх функцій. Зокрема, професор Х'юго Дальтон, (Великобританія) зазначає, що «державні фінанси – наука, що перебуває на стику економіки (економікс) з політикою, вивчаючи доходи і видатки державних органів влади та їх взаємну відповідність. Відповідність зводиться не обов'язково до рівності, а до такого арифметичного співвідношення, яке за даних умов найприйнятніше».

З точки зору зарубіжних вчених, фінанси на мікрорівні (тобто, фінанси підприємств) є лише безпосередньою реакцією суб'єктів господарювання на рівень свого достатку і на ту частку, яку присвоює держава у формі податків. Таку ринкову концепцію фінансів суб'єктів господарювання найкраще характеризує визначення, яке дали Е. Нікбахт і А. Гропеллі: «Фінанси – це застосування різноманітних економічних прийомів та методів для досягнення максимального достатку фірми або загальної вартості капіталу, вкладеного у справу» [6: 5].

Вітчизняна теорія фінансів продовжує традиційно базуватися на єдиному комплексному підході до бачення суті фінансів. При цьому в більшості дефініцій увагу акцентують не на особливостях прояву фінансів на макро- та мікрорівнях, а на таких характерних ознаках фінансів, як:

- грошовий характер фінансових відносин;
- розподільчий характер фінансових відносин;
- формування і використання грошових фондів.

У такому випадку фінанси розглядають як економічну категорію, що відображає створення та використання грощових фондів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту. Фінанси пронизують усю економіку, а вказані їх характерні ознаки притаманні всім сферам та ланкам фінансової системи. З огляду на це, фінанси часто ототожнюють із грошовими потоками, що опосередковують рух валового внутрішнього продукту на всіх стадіях відтворювального циклу: виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Функціонування фінансів нерозривно пов'язано з такими поняттями, як фінансові відносини, фінансова діяльність, фінансові ресурси, гроші.

На поверхні економічних явищ фінанси асоціюються з рухом грошових коштів, але фінанси – це не гроші, проте матеріально-речовою формою фінансів завжди є фонди грошових коштів.

Залежно від рівня, на якому відбувається формування фондів грошових коштів, вони поділяються на:

- централізовані, тобто ті, що створюються на рівні держави (Державний бюджет; місцеві бюджети; Пенсійний фонд; Фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням; Фонд соціального страхування на випадок безробіття; Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; фонди міністерств та відомств тощо);
- децентралізовані, тобто фонди підприємств і організацій (амортизаційний фонд, фонд оплати праці, фонд виплати дивідендів, резервний фонд, фонди економічного стимулювання тощо).

Об'єктивна необхідність фінансів обумовлена такими явищами:

1) суспільним поділом праці;
2) товарно-грошовими відносинами (фінанси не можуть існувати без грошей);
3) різними формами власності;
4) навністю держави і необхідністю виконання нею своїх функцій;
5) дією економічних законів розвитку суспільства.

Об'єктом фінансових відносин є валовий внутрішній продукт, тобто вартість товарів і послуг, які виготовили суб'єкти економічних відносин у сфері матеріального і нематеріального виробництва за певний період часу.

Суб'єктами фінансових відносин виступають :

- держава;
- юридичні особи;
- фізичні особи.

У сфері міжнародних фінансів, крім національних суб'єктів держави, підприємств, громадян, виділяються національні суб'єкти – міжнародні організації і міжнародні фінансові інституції. На основі такого умовного поділу окремі автори звужено трактують міжнародні фінанси, вважаючи, що вони відображають тільки діяльність міжнародних організацій і фінансових інститутів.

Теоретичне осмислення та практична діяльність підтверджують, що фінанси можна поділити, з певним ступенем умовності, на національно- державні та міжнародні, причому залежно не тільки від простору їх функціонування, а й від природи їх суб'єктів. Так, національно-державні, як правило, не виходять за межі території однієї держави, не залучають іноземних суб'єктів, здійснюються на основі національного законодавства і є тільки внутрішньо-національними. До них можна віднести внутрішні міжбанківські перекази, розрахунки між підприємствами, внутрішньодержавні кредити тощо.

Міжнародні включають міждержавні та транснаціональні кредитно- фінансові відносини і характеризуються участю в них іноземного елементу. Причому міжнародні фінанси не можна розглядати як результат відносин у цій сфері абстрактних держав як монолітніх блоків. Це співробітництво з метою раціональної розстановки внутрішніх сил для вироблення раціональних зовнішньоекономічних і політичних рішень.

Таким чином, фінансові відносини реалізуються у двох діалектичних формах: національно-державні й міжнародні. І хоч об'єктивно національно-державна форма виступає як первинна щодо міжнародної, все ж міжнародну форму можна розглядати як вищу, досконалішу та краще системно структуровану. Проте це твердження – дискусійне. Опосередкованість усіх економічних, культурних, спортивних та інших відносин у світогосподарських процесах зумовлює об'єктивне існування фінансів, особливість котрих, як економічної категорії, знаходить свій вияв у грошовій формі.

Фінанси виражають складну ієрархічну структуру, цілісність якої визначає субординацію окремих фінансових відносин і категорій, що її відображають. Обслуговуючи насамперед систему економічних зв'язків у плані способу господарювання із властивими йому відносинами, формами й методами впливу на процес виробництва, розподіл і споживання, фінанси в ринкових відносинах є основною складовою господарського механізму, що зумовлює економічні процеси як на національному, так і на міжнародному рівнях [7: 5]. Таким чином, міжнародні фінансові відносини – одна з основних оболонок міжнародних економічних стосунків. Їх функціонування і розвиток пов'язані з існуванням та обслуговуванням усього комплексу міжнародних зв'язків на планеті Земля.

Однак у функціонуванні міжнародних фінансів, на відміну від національних, є особливості, пов'язані передусім із відривом у часі матеріальних і фінансових потоків, завдяки чому бурхливо розвивається фінансовий сектор світової економіки. Так, обсяг фінансового ринку, фінансових операцій протягом дня становить понад 1 трлн. дол. США. Тобто щороку обсяг фінансового ринку сягає 350–400 трлн. дол. Якщо проаналізувати його окремі складові, то лише ринок цінних паперів сягає щорічно майже 20 трлн. дол. Міжнародні кредити дорівнюють приблизно 15 трлн. дол., міжнародний обсяг фінансових ресурсів, так звані фінансові похідні, а саме – депозити, ф'ючерси – становлять близько 10 трлн. дол. щорічно, прямі іноземні інвестиції, наприклад, у 2000 р. досягли близько 500 млрд. дол., а загальна їх сума лише за післявоєнний період – близько 3,0 трлн. дол.

Фінансова домінанта починає відігравати провідну роль. Фінансові трансакції є тією головною складовою частиною, яка нині визначає тенденції розвитку сучасної світової економіки. З огляду на це виникає і багато суперечливих процесів. За визначенням колишнього канцлера Німеччини, доктора економіки Г. Шмідта, з усього обсягу фінансових операцій, які здійснюються у світі, лише 1–2% засвідчують реальний рух товарів і послуг, а 98% – часто-густо спекулятивний капітал.

Ось чому назріла нагальна необхідність теоретичного обґрунтування суті міжнародних фінансів та їх прояву на практиці у господарському комплексі України.

Об'єктивне розширення світогосподарських взаємовідносин потребує від основної ланки матеріального процесу здійснення зовнішньоекономічної діяльності як необхідного атрибута господарського існування. Таким чином, опосередкованим «кожухом» міжнародних економічних процесів виступають фінанси зовнішньоекономічних зв'язків, які базуються на конкретних господарських діях і зв'язках, що в кінцевому підсумку виражаються вартісними показниками.

Отже, фінанси зовнішньоекономічних зв'язків опосередковують економічні відносини, які виникають у процесі формування й використання в господарському комплексі України доходів і фондів в іноземній та національній валютах. Особливістю фінансів зовнішньоекономічних зв'язків є те, що їх аналіз охоплює відносини, які складаються з приводу утворення та використання грошових доходів і грошових фондів, котрі формуються у зв'язку із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів світового ринку.

Розширення участі України в світогосподарських процесах об'єктивно зумовлює існування адекватного фінансового механізму, що, в свою чергу, сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності або гальмує її.

Суб'єктами такої діяльності можуть виступати держава, галузеві, міжгалузеві й територіальні структури управління, виробничі об'єднання, підприємства різних форм власності, інші підприємницькі структури. Нині в Україні з 85 тис. підприємств 52 тис., або 61% їх загальної кількості, приватизовано. В недержавному секторі працюють понад 50% людей, у державному – 47,5%. Проте зовнішньоекономічні зв'язки здійснюють лише трохи більш як 13 тис. суб'єктів господарювання. Це пов'язано насамперед із неадаптованістю більшості підприємств до швидкозмінних ситуацій на зовнішньому ринку.

Відносини суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з приводу експорту, імпорту, а також послуг зумовлюють використання важелів валютного коригування. Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків мають форму валютних, гривневих та міжнародних платіжних засобів. Вони опосередковують економічні відносини між указаними суб'єктами господарювання в процесі формування та використання як централізованих, так і децентралізованих грошових фондів. Такі відносини реалізуються за активної ролі держави.

Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків відображають економічні відносини, зумовлені зміною форм власності та її рухом. Безпосередній кругообіг коштів у процесі виробництва й обігу зумовлює перехід вартості при її розподілі у грошовій або уречевленій формі від одного власника до іншого.

Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків виконують такі функції: формування доходів і фондів в іноземній валюті та гривнях; їх використання та контроль за утворенням і використанням відповідних ресурсів.

Контрольна функція фінансів зовнішньоекономічних зв'язків проявляється як при формуванні, так і при використанні доходів та фондів. Вона реалізується у процесі кругообігу валютних коштів. Валютно-фінансовий механізм є одним із важелів реалізації економічних інтересів через розподіл та перерозподіл результатів зовнішньоекономічних операцій. Фінанси зовнішньоекономічних зв'язків створюють можливість і забезпечують умови для виміру, порівняння й оцінки затрат та результатів господарських операцій, що відбуваються як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Фінанси зовніщньоекономічних зв'язків становлять невід'ємну частину фінансів держави. Єдність фінансів відображена у зведеному балансі фінансових ресурсів та витрат України. Так, доходи від зовнішньоекономічної діяльності становили в 1992 р. – 0,2%, 1993 р. – 1,3%, 1994 р. – 0,9%, 1995 р. – 1,1%, у 1996 р. – 1,0%, 1997 р. – 1,1%, 1998 р. – 1,3%, 1999 р. – 1,2%, 2000 р. – 1,3%, 2001 р. – 1,4%, видатки відповідно становили в 1993 р. – 0,8%, 1994 р. – 0,4%, 1995 р. – 0,3%, у 1996 р. – 0,3%, у 1997 р. – 0,4%, у 1998 р. – 0,5%, у 1999 р. – 0,5%, у 2000 р. – 0,7%, у 2001 р. – 0,8%.За прогнозами експорт України у 2002 році зросте на декілька пунктів [6: 102, 86]

Отже, як сьогоднішня ситуація, так і прогноз на майбутнє не дають оптимізму щодо різкого збільшення фінансових ресурсів від зовнішньоекономічної діяльності. Тільки ставши економічно самостійними, налагодивши виробництво конкурентоспроможної продукції та забезпечивши відповідну поінформованість потенційних партнерів, українські підприємства зможуть зайняти

своє місце на міжнародному ринку, включитись у функціонуючу там систему відношень із її принципами та внутрішньою логікою розвитку.

Таким чином, фінанси зовнішньоекономічних зв'язків є сукупністю економічних відносин, у результаті яких на основі розподілу і перерозподілу частини сукупного суспільного продукту й валового внутрішнього продукту, отриманого від зовнішньоекономічної діяльності, відбувається формування та використання грошових доходів і фондів держави, галузевих, міжгалузевих, територіальних структур управління, виробничих об'єднань та інших підприємницьких структур в іноземній, національній валютах та міжнародних платіжних засобах. Це один зріз міжнародних фінансів.

Суть другого зрізу полягає в опосередкуванні життєдіяльності міжнародних організацій, а також виконанні ними відповідних завдань і досягненні тієї чи іншої мети.

У сучасних міжнародних відносинах безперервно зростає роль міжнародних організацій. У результаті об'єктивних тенденцій розвитку людства збільшується кількість тих проблем, які народ однієї країни неспроможний розв'язати самостійно, без постійного співробітництва з іншими народами через функціональну діяльність міжнародних організацій. Проте обмежувати роль міжнародних організацій тільки відносинами між країнами було б неправильно. Суть їх зводиться до того, щоб вирішити наявні й розв'язати подальші проблеми співробітництва.

Важлива ознака міжнародних організацій – існування постійних органів із відповідними функціями, компетенціями та порядком життєдіяльності. Їх створюють, як правило, на основі багатостороннього міжнародного договору, доповненого низкою угод із відповідних питань, що визначають мету, завдання, структуру та концепцію органів, членство, права й обов'язки членів, процедуру роботи.

Найважливішою міжнародною фінансовою організацією є Міжнародний валютний фонд. Як відомо, в 1992 р. Україна вступила до цього впливового об'єднання. На початок 2000 р. членами МВФ були 182 країни світу. Для виконання своїх функцій МВФ, як і інші організації, потребує коштів джерелами яких є внески країн- членів, а також діяльність самих організацій.

На час вступу до МВФ Україні була визначена квота у сумі 665 млн. СПЗ. З 1998 р., внаслідок збільшення розміру квот на 50%, внесок України досягнув 997,3 млн. СПЗ. За резолюцією ради керівників МВФ (№ 47–5) наша держава сплачує 22,7% її підписного внеску в СПЗ або у валютах інших держав-членів, що їх обрав директор-розпорядник МВФ. Залишок підписного внеску сплачують у валюті України.

Значення МВФ полягає у підтриманні стабільності в міжнародних валютних відносинах із метою сприяння економічному зростанню, розвитку народної торгівлі та забезпеченню високого рівня зайнятості й доходу. Водночас стабільність базується на довірі у сфері валютних відносин між державами, на міжнародному співробітництві й на зменшенні незбалансованості платіжних балансів.

Для досягнення своїх цілей МВФ розробив «Кодекс поведінки», який із часом змінювався, проте основою його залишались особливості валютного курсу країн-членів, конвертованість валют, механізм платежів за поточними операціями. Для виконання своїх функцій МВФ регулярно аналізує економічну, фінансову та валютну політику країн світу.

Отже, маючи значні грошові ресурси й відповідну інформацію, МВФ може впливати як на міжнародний, так і на національний економічний фінансовий розвиток тієї чи іншої країни.

Окремі міжнародні організації забезпечують переважно збір інформації й публікацію статистичних даних.

Фінанси міжнародних організацій характерні розвинутою інституціональною структурою, частина з них виконує функції на всій планеті Земля, інші мають географічне обмеження.

Останній зріз міжнародних фінансів стосується опосередкування економічних відносин країн щодо створення й витрачання спільних коштів для наднаціонального регулювання господарських процесів.

Передусім це стосується Європейського союзу, який має свій бюджет. Практично із самого початку функціонування ЄС було поставлено завдання узгодженості й уніфікації національних бюджетів. Важелями такого процесу стали:

- зближення й уніфікація бюджетної документації та статистичних показників;
- вирівнювання частки бюджетних доходів у ВВП;

- координація бюджетної політики;
- гармонізація структур бюджету;
- узгодженість системи податків та податкової політики.

Керівними органами союзу є: Рада міністрів, Комісія європейських співтовариств, Європейський парламент і Суд європейських співтовариств.

На початок 1960-х рр. Комісія ЄС розробила програму гармонізації національних бюджетів, яка передбачала відповідні дії – вироблення рекомендацій з уніфікації бюджетної статистики та збільшення структур бюджетів, зіставлення й аналіз бюджетів, розробку методики гармонізації бюджетної політики. Передбачали запровадити єдину бюджетну класифікацію центральних і місцевих бюджетів, уніфікувати бюджетний період, складати прогнозовані багаторічні бюджети на 3–5 років, щоб на цій основі координувати фінансування об'єктів соціальної інфраструктури. У 1980-ті рр. перед економікою ЄС постали інші завдання: зниження рівня інфляції, досягнення стійких темпів економічного зростання, зменшення безробіття, стабілізація платіжних балансів. Відповідно до них Комісія ЄС визначила основні напрямки в бюджетній політиці: скорочення дефіцитів держбюджетів; збільшення частки бюджетних коштів, які виділяють на інвестиції; перекваліфікація робочої сили та зниження виробничих витрат; підвищення рівня контролю за використанням коштів на соціальні доходи.

Проте слід зауважити, що гармонізація бюджетної політики – процес із внутрішніми протиріччями. З одного боку, відбувалося формальне зменшення автономії окремих держав у бюджетному регулюванні; країни зобов'язані подати керівництву ЄС проекти своїх бюджетів і звітів про їх виконання, інформувати органи ЄС про проведення відповідних бюджетних заходів. З другого боку, господарські механізми країн-учасниць залишаються автономними, хоч і взаємопов'язаними; держави мають різний рівень економічного розвитку, неоднакову соціально-політичну ситуацію всередині країни, що відповідно викликає протиріччя інтересів як у бюджетній, так і в цілому в економічній політиці.

Завдяки інтеграційним процесам, що відбуваються як у глибину – від митного союзу до уніфікації податкової, кредитної, фінансової політики та створення єдиної валюти, так і щодо розширення кількості країн – спільне інтеграційне будівництво почалось із 6 країн, сьогодні повноправними членами є 12, а після розпаду соціалістичної системи всі країни Європи намагаються стати членами ЄС. За статтею 199 Римського договору ЄС створює спільний бюджет. Бюджет ЄС – головна фінансова база інтеграційних заходів. Він охоплює всі сфери економічної діяльності ЄС. За своєю сутністю бюджет характеризує фінансове становище союзу.

Бюджет ЄС складається в євро за курсом, розрахованим на 1 лютого. Основним доходом бюджету є податки. Податкова політика – частина бюджетної політики. Водночас податки самостійно впливають на економіку країни. Вони є одержавленою частиною національного доходу і переважним джерелом фінансових ресурсів держави.

У ринковій економіці податки – основний важіль господарської й соціальної політики держави. Види та розмір податків, що їх сплачують країни, встановлюють закони спільноти, і ці податки надходять безпосередньо до скарбниці ЄС.

Характеризуючи еволюцію гармонізації податкових систем країн ЄС, слід зазначити, що згаданий процес виявився набагато складнішим, ніж очікували. Це зумовлено значними відмінностями у рівнях податків окремих країн. Так, частина податків у ВВП коливається від 30,5% в Іспанії до 46,5% у Люксембурзі й 51,4% у Данії. Питома вага прямих податків у загальній сумі доходів – від 15,5% у Греції до 38,6% у Великій Британії, непрямих податків – від 19,5% у Іспанії до 44,9% у Данії. Відмінність у структурі непрямих податків значна. Так, частина податку на додану вартість коливається від 22% у Греції та Данії до 10% у Люксембурзі. Особливо значні відмінності пов'язані із внесками до фондів соціального страхування – від 55% у Німеччині до 4,9% у Данії.

Однак за час еволюції свого існування країни ЄС виробили і певні загальні висновки щодо бюджетної політики. Так, надто висока частка податків у валовому внутрішньому продукті не менш шкідлива, ніж низька, – вона не повинна перевищувати 50%. Це наочно підтверджує в усіх країнах тенденція до збільшення частки ВВП, яку держава мобілізує в своє розпорядження через податки. Зокрема у Швеції вона зросла на 26,9 пункта, у Франції – на 9,7, Італії – на 3,8, Великій Британії – на 8,6, у Німеччині – на 9,8, в Україні через податки держава мобілізує у своє

розпорядження понад 55% загальних доходів бюджету. В різних країнах цей процес відбувається під впливом різних факторів. Проте загальним правилом є те, що ринкова економіка потребує втручання держави у процеси перерозподілу створеного валового внутрішнього продукту для прискорення темпів економічного розвитку і соціального захисту різних верств населення.

Взагалі, податкова гармонізація включає не тільки приведення систем оподаткування до єдиного знаменника, тобто зближення податкової структури, механізму стягнення, розміру основних податкових ставок, а й погоджену податкову політику країн під час розв'язання як кон'юнктурних, так і довготермінових структурних проблем. Гармонізована податкова політика означає, що автономне застосування податкових важелів окремими країнами ЄС має перебувати під контролем керівництва союзу, яке, виходячи з інтересів усіх партнерів, визначає податкову політику кожного учасника ЄС. Крім того, податкова уніфікація потребує докорінної перебудови національних податкових систем.

Отже, на рівні Європейського союзу оптимізація оподаткування полягає в пошуках доцільного балансу між специфічними та універсальними податками, зокрема податком на додану вартість, акцизним збором з точки зору їхнього фіскального та ринково-коригуючого значення.

Видаткова частина бюджету включає кошториси видатків усіх керівних інститутів ЄС. Він концентрує понад 95% усіх загальних фінансових ресурсів союзу, джерелами яких є 2,5–3% коштів національних бюджетів країн-членів та 20% офіційних золото-доларових їх резервів. До кошторису Комісії ЄС входять усі бюджетні фонди – Європейський фонд орієнтації і гарантування сільського господарства, Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, видатки на проведення науково-технічної та промислової політики ЄС.

Відповідно до статті 200 Римського договору доходи бюджету ЄС необхідно формувати з фінансових внесків країн-членів. Створення власної фінансової бази – це перший випадок в історії функціонування інтеграційного співтовариства. Починаючи з 1971 р., до бюджету ЄС поряд із внесками держав почали надходити власні ресурси у вигляді сільськогосподарських зборів на аграрну продукцію, яку завозили з інших країн; митних тарифів на ввезення промислової продукції до регіону з-за його меж; податку на додану вартість. Частина цього податку з 1979 р. надходить до євробюджету на правах власних ресурсів співтовариства. Щорічно встановлюють частку ПДВ, яку відраховують країни до бюджету ЄС. Зазначена сума податку не повинна перевищувати 1%.

Вступ до Європейського союзу є для України і бажаним, і значною мірою невідкладним завданням для того, щоб об'єднаними зусиллями відпрацювати послідовність і механізми інтеграції. У 1996 р. ЄС визнав Україну як державу з перехідною економікою, що дало українським підприємцям окремі пільги на європейських ринках. Україна також перебуває в режимі найбільшого сприяння у торговельних відносинах.

Таким чином, проаналізовані зрізи фінансових відносин у міжнародних економічних стосунках становлять єдине ціле поняття «міжнародні фінанси». Звичайно, це не вичерпує всіх граней цієї категорії, але чим повніше й глибше суспільство визначає і використовує економічні категорії, тим вагоміший соціально-економічний ефект дає їх застосування.

Література

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в XX столітті (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
2. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії. Вступ до фінансової науки. / Передмова та наукове регулювання В.М.Федосова. – К.: Либідь, 2000. – 656 с.
3. Боди Зви, Роберт К. Мертон. Финансы: Пер. с англ.: Уч. пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 592 с.
4. Годме П. М. Финансовое право: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1980. – С. 37.
5. Dalton H. Prinnciples of Public Finance. – New York, 1955. – P. 3–4
6. Нікбахт Е., Гронеллі А. Фінанси / Пер.з англ. В. Ф. Овсієнка та В. Я. Мусієнка. – К.: Вік, Глобус, 1992. – 383 с.
7. Юрій С. І. Логос теорії міжнародних фінансів // Фінанси України. – 1998. – № 1.
8. Shoup C. S. Public Finance. – London: Weiddenfteld and Nicolson, 1969. – P. 3.
9. Статистичний бюлетень за 2001 р. Державного комітету статистики України. – Київ, 2002. – 215 с.; Україна і світове господарство : взаємодія та тяжі тисячоліть: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.– К.: Либідь, 2002. – 470 с.